

**BERRÚS I RIBA-ROJA D'EBRE
(RIBERA D'EBRE), DEL REGNE D'ARAGÓ
ELS SEGLES XII I XIII**

JOSEP SERRANO DAURA

A Rossend Escolà Cubells

Quaderns d'Història Tarraconense XV (1997)

En ocasions anteriors hem tingut l'oportunitat de referir-nos a l'ocupació cristiana aragonesa dels territoris de les actuals comarques de la Terra Alta i la Ribera d'Ebre entre els anys 1132 i 1133; això no obstant, es tracta d'un domini breu perquè tornen a mans sarraïnes, fins a la seva conquesta definitiva per Ramon Berenguer IV entre 1148 i 1149.

Ja al llarg de la segona meitat del s. XII, el mateix Ramon Berenguer IV i el seu fill Alfons I acaben fent donació de la major part d'aquells territoris a l'Orde del Temple que en constitueix tres districtes dominicals: la Batllia de Miravet el 1153, la Comanda d'Orta el 1177 i la Comanda d'Ascó el 1182.

Dins la Comanda d'Ascó, a la vora del riu Ebre, s'integren els termes que ens ocupen de Berrús i Riba-roja.

En qualsevol cas, tots aquells dominis ja templers són objecte d'un llarg litigi que enfronta les monarquies d'Aragó i Catalunya que no és resolt de manera definitiva fins a l'any 1347 pel que fa a Ascó i Miravet, i el 1359 quant a Orta.

La causa primera de les reivindicacions aragoneses sobre els nostres territoris era justament aquella inicial ocupació cristiana de 1132 i 1133, que fins al present havíem pogut acreditar respecte dels districtes dels castells d'Orta i de Batea i Algars, aquests dos molt probablement amb jurisdicció fins al mateix riu Ebre¹.

Ara ampliem les nostres aportacions amb altres documents inèdits dels segles XII i XIII. Un, ens confirma l'ocupació aragonesa efectiva entre els mateixos anys 1132 i 1133 del terme de Riba-roja (avui "*d'Ebre*"), al sector nord-oest de l'actual Ribera d'Ebre; i amb la documentació del s. XIII podem anar més

1. Sobre aquests fets i els conflictes territorials vegeu: pel que fa als dominis templers d'Ascó i Miravet SERRANO DAURA, Josep, *La Poble de Massaluca (Terra Alta)*, Ajuntament de la Poble de Massaluca (1994), pàg. 56 a 62; sobre la Comanda d'Orta, SERRANO DAURA, Josep, *Els Costums d'Orta (1296). Estudi introductori i edició*, Ajuntament d'Horta de Sant Joan (1996), pàg. 29 a 34; i en general pel que fa a les dues comarques de Terra Alta i Ribera d'Ebre SERRANO DAURA, Josep, *El conflicte catalanoaragonès pel territori de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta, en els segles XIII i XIV*, Ajuntament d'Ascó (1997).

enllà encara fins al punt d'afirmar que el sector comprès entre el terme de Riberoja i l'antic i immediat territori de Berrús (avui incorporat a aquell altre) s'integraven aleshores al Regne d'Aragó.

Afegim, que els únics territoris de la nostra zona que almenys resten exclosos de les pretensions aragoneses i sobre els que inicialment no sembla haver-hi dubte de la seva catalanitat, són els de les Baronies de Flix (i la Palma) i d'Entença (Garcia, Móra i Tivissa).

I. LA RECONQUESTA ARAGONESA DE RIBEROJA

Entre els anys 1132 i 1133 els aragonesos ocupen els territoris que dominen els castells d'Orta, Batea, Algars i Nonasp, des de Fraga fins a Godall prop de Tortosa, i el seu rei Alfons I el Bataller apareix en aquell moment com a *regnante* .. in *Cesaraugusta usque ab Montem Regalem et ad Gudale et Orta supra Tortosa*².

El mateix rei havia donat en data indeterminada però anterior al gener de 1133 el castell i termes d'Orta als cavallers aragonesos Joan Galíndez i Lope Fortuny; i el juny de 1133 cedeix Batea, Algars i Nonasp als altres cavallers: Pere de Bioca, Enec Fortuny i Exemen Garcés³.

I segons un dels documents que presentem en aquest treball, de data exacta desconeguda però que també situem vers el 1133, sens dubte que per donació del mateix Alfons el Bataller, la vila i terme de Riberoja (*Riberoia*) pertany aleshores al cònsol o comte aragonès Llop Díaz i la seva esposa la comtessa Heldonza. El document, que sols recull la data del 13 de maig, és l'acta d'un penyorament d'aquell domini per 400 morabatins a favor de Guillelmo d'Estela, la seva esposa Jordana i els seus fills⁴; i és de destacar que un

2. Així figura en un document de gener de 1133, en què justament actuen com a testimonis de l'acte de què es tracta dos cavallers aragonesos dels quals s'indica que són senyors d'Orta, per la qual cosa suposem que aquell domini l'havien rebut almenys a la darrerria del 1132; aquest document, i un altre de juny de 1133 de donació dels castells de Batea i Algars amb Nonasp per Alfons I el Bataller, els publica LACARRA DE MIGUEL, JOSÉ M., *Documentos para el estudio de la reconquista y repoblación del valle del Ebro*, Sèrie Primera, Escuela de Estudios Medievales (CSIC), Saragossa (1946), doc. 77 i 79, pàg. 530 i s. Vegeu també SERRANO, *La Poble*, pàg. 26.

3. Nota anterior. Afegim que la donació de Batea, Algars i Nonasp comprèn tot el territori que va des del riu Algars fins al Matarranya i *sicut vadit illo rivo Matarrania usquem a d'Ebro, et sicut duabus partibus currit aqua usquem a d'Ebro*. Justament la desembocadura del Matarranya al riu Ebre és en terme de Berrús/Riberoja, i es fixa aquest límit geogràfic perquè en aquell moment, 1133, aquest darrer terme pertany al cònsol aragonès Llop Díaz (*Archiu Històric Nacional de Madrid* -AHN-, Ordes Militars, Sant Joan de Jerusalem, Castellania d'Amposta, Comanda de Vilalba, carpeta núm. 690, doc. núm. 15, i que publiquem com Apèndix I.

4. Document que se cita a la nota 3.

dels testimonis que hi figuren és Enec Fortuny, un dels tres cavallers als que Alfons I d'Aragó dona el juny de 1133 els castells de Batea i Algars amb Nonasp.

El document de Riba-roja no indica la condició de Fortuny com a cosenyor d'aquells castells, segurament perquè encara no ho és; i per aquesta raó situem la donació reial de Riba-roja abans de juny de 1133, moment en què es cedeixen Batea i Algars.

En definitiva, el cònsol Llop Diaz haurà rebut la vila i terme de Riba-roja al llarg de 1132 o la primeria de 1133, aproximadament coincidint amb les altres donacions dels territoris d'Horta, Batea, Algars i Nonasp; i una data aproximada de l'acte de penyorament als quals ens estem referint pot ser el 13 de maig de 1133.

Centrant-nos ja a part en el document al nostre abast, observem que:

- El gravamen afecta la vila que *ut vocitant Ribaroia*, els seus pobladors pagesos (*rusticis*, vassalls del cònsol Llop), llurs pertinences, serveis i tots els drets que s'hi perceben i es poden obtenir.

- S'obliga aquells pagesos a acceptar el penyorament, amb l'advertència que si s'hi oposen seran anatemitzats i aniran a l'infern *inferiori cum Iuda traditore et cum ceteris demoniis*.

- Intervenen quatre cavallers com a fermancers o avaladors, és a dir, que responen personalment de l'eficàcia del contracte establert⁵.

- I com a testimonis de l'acte intervenen els membres de la Cúria o Cort del comte aragonès.

Cal destacar que el document no està formalitzat per cap escrivà; es presenta com una simple acta que recull l'acte en qüestió, i la seva validesa i eficàcia s'asseguren: amb la intervenció de 4 cavallers *fiddeiussores* o fermancers com hem dit (Sanz Díaz germà del cònsol, Garcia Bermúdez, Pere Fortuny de Roiola i Enec Oreia d'Antelena), i també amb els nombrosos testimonis que hi assisteixen (uns s'indiquen nominalment i es clou amb l'al·lusió a *omne Consilium naiera* (sic), *tam viris quam mulieribus*) tots els quals, segons s'indica, han vist i oït tot l'exposat.

Per últim, hem d'assenyalar que el contracte es refereix als rústics sense especificar si són cristians o sarraïns; podria ser que en aquell moment s'hagués desplaçat la població musulmana substituint-la per altra cris-

5. Institució jurídica típicament aragonesa, que apareix en altres documents de Berrús dels anys 1215 i 1228 (AHN, Comanda de Vilalba, carpeta núm. 690, doc. núm. 16 i 19; el primer el publiquem com Apèndix II). A banda, sobre la institució podeu veure TOMÁS VALIENTE, Francisco, *Las fianzas en los derechos aragones y castellano*, Recueils de la Societé Jean Bodin, XXIX, Brussel·les (1971), pàg. 427 i s.

tiana (i aragonesa). Malgrat tot, Riba-roja retornarà a domini sarraí fins a la seva reconquesta definitiva per l'exèrcit de Ramon Berenguer IV entre 1148 i 1149⁶.

II. BERRÚS EL S. XIII

No tenim notícies de Berrús anteriors al s. XIII si exceptuem un intent de població de 1294 que resulta infructós. Si bé el lloc de Berrús sempre apareix identificat com una entitat territorial individualitzada, el cert és que no aconsegueix tenir mai una població consolidada i, a més a més, per la seva proximitat a Riba-roja, acaba formant part del seu terme.

A) La primera referència documentada de Berrús (*Boruç*)

El primer document que coneixem i es refereix a Berrús és un acte de venda del seu terme formalitzat el 18 de setembre de 1215⁷. En aquella ocasió els cònjuges Arnau de Pere Ramon i Loreta alienen a favor de Bernat de Todela, la seva esposa i els seus *unam hereditatem quam habemus in termino de Boruç videlicet chasas e chasals, et ortos et ortals, et hermum et populatum quantum ad ipsam hereditatem pertinet*; el preu és de 40 sous jaquesos.

El mateix document indica els límits de l'heretat que es cedeix: els termes de Mequinensa, Riba-roja, Batea i Nonasp. Límits que es mantenen fins al s. XIX quan Berrús s'incorpora al terme de Riba-roja: el d'aquesta vila és evident; el de Nonasp ho segueix sent ara per Riba-roja; pel que fa a Mequinensa es correspon amb l'actual de Faió, antic *carrer* d'aquella vila aragonesa⁸; i quant a Batea, es tracta del que avui és terme de la Pobla de Massaluça, que aleshores era de la jurisdicció dels castells de Batea i Algars⁹.

Berrús és en tot cas l'any 1215 una heretat de la família de Pere Ramon; i el document en qüestió inclou altres dades:

6. No podem situar amb exactitud l'any de la conquesta de Riba-roja, però no dubtem que es produeix en les campanyes que tenen lloc aquells anys al sector comprès entre Ascó, Batea, Vilalba i Faió (SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 27 i 28).

7. El document el citem a la nota 5. Afegim que el venedor Arnau de Pere Ramon pot ser parent de Ramon de Pere, un dels beneficiaris de la Carta de població de Vilalba que es concedeix el 10 d'abril de 1224 (FONT RIUS, JOSEP M., *Cartas de población y franquicias de Cataluña*, vol. I.1, CSIC, Madrid/Barcelona -1969-, doc. núm. 244, pàg. 344 a 346).

8. Així se'n explica en un Capbreu tingut a Ascó l'any 1607 (AHN, Comanda d'Ascó, Capbreu núm. 63).

9. Vegeu SERRANO DAURA, JOSEP, *Els antics delmes, drets, béns i rendes de l'església de Vilalba dels Arcs (Terra Alta)*, Quaderns d'Història Tarraconense, XIV, Tarragona (1996), pàg. 108 i s.).

- Que hi ha un Ramon Mox *qui manet in turribus*; és a dir, que hi ha una torre segurament de caràcter militar de vigilància encomanada a manera de castlania.

- Que els venedors posseeixen en heretat el terme de Berrús sota el domini d'una altra potestat (*potestate terre*) que no s'especifica però que és l'Orde del Temple, al qual, en tot cas, reconeixen els seus drets i senyoriu (*salvo iure senioratico*).

- Que aquell Ramon Mox concedeix fermança de seguretat per la venda (*donamus vobis .. firmanciam salvetatis*), segons és acostumat practicar (*per bonam consuetudinem*).

Així doncs veiem que Berrús o *Boruç* a la primeria del s. XIII constitueix una castlania, amb una torre encomanada a un Ramon Mox sota la potestat de l'Orde del Temple que n'és senyor dominical (per la Comanda d'Ascó i Riba-roja). A banda, el terme o heretat en conjunt es troba infeudat des d'una data indeterminada a la família de Pere Ramon, per a passar l'any 1215 a la de Bernat de Todela.

D'altra banda, el castlà Ramon Mox atorga fermança i signa el document com a *fideiussoris ad salvandum*; és a dir: intervé com avalador donant garantia de la validesa i efectivitat de l'alienació.

Aquesta mateixa institució del fermancer ja apareixia en aquell altre acte de vers el 1133 afectant a Riba-roja, i es practica de manera generalitzada al Regne d'Aragó des de mitjan s. XI¹⁰, però no apareix en documentació similar catalana.

B) La venda de Berrús l'any 1228

Uns anys després, el 1228, el terme de Berrús el posseeixen Joan Ferrer i la seva esposa Maria; però el 22 de desembre d'aquell any ho venen tot a Guillem Sabater, la seva esposa i els seus¹¹.

Ara el preu de venda és de 110 sous jaquesos; i es fa esment exprés al Senyoriu de l'Orde del Temple (*salvo tamen iure et dominio et fidelitate Domus Milicie*).

A més, i com s'ha de destacar, intervé un Guillem (?) Lombard que promet als adquirents *salvare ac defendere et facere garentiam* per a la validesa de la transmissió. Lombard actua a manera d'avalador, donant *firmanciam salvetatis*, com ho feia Ramon Mox en aquell mateix acte de 1215.

10. Vegeu nota 5.

11. Document que citem a la nota 5 (advertim que apareix datat les *X kalendas januarii anno Domini MCCXXIX*, que es correspon amb la data que donem de 1228).

C) La castlania de la família Terroç

De la darrereria del s. XIII coneixem que Pasqual Terroç posseeix el terme de Berrús com a feudatari de l'Orde del Temple, i que el succeeix el seu fill Bernat fins a 1290.

L'origen d'aquella possessió també ens és desconegut, i les notícies que tenim ens les dóna justament l'acte de 15 de setembre de 1290 pel qual Bernat Terroç i la seva esposa Guillema cedeixen en venda els seus drets sobre Berrús als cavallers del Temple. Efectivament es fa transmissió de la *castlaniam seu feudum de Berruz, alias vocato Castellblanch*, que *pro fratribus Templi tenebamus, cum juribus .. ac universis pertinentiis predicto feudi*, i el preu és de 1.400 sous jaquesos¹².

A part, aquest document ens informa que el lloc també es coneix com *Castellblanc*.

D) La Carta de població de Berrús o Castellblanc, de 1294

Recuperat el ple domini sobre Berrús o Castellblanc, el 12 de maig de 1294 l'Orde del Temple en concedeix Carta de població a favor de 4 individus que se citen nominalment (Guillem Gasset, Pere Danza, Pere Alfons i Ramon de les Eres) i els seus descendents¹³.

El document es refereix al *Mas* de Berrús (*capud mansum*) i després de fixar l'establiment emfitèutic del seu terme, es reconeix als nous pobladors el dret a disposar-ne lliurement a favor de tercers amb l'excepció de *militibus, infanzonibus et sanctis ac personis ecclesiasticis et religiosis*.

Ja d'aquest document cal destacar la referència als *infanzones* o cavallers aragonesos.

12. AHN, Comanda de Vilalba, carpeta núm. 690, doc. núm. 31 (és un trasllat notarial del document original fet el 2 de febrer de 1292). També hem de dir que en el document que hem referit de 1228 de venda de Berrús (nota 11) intervenen com a testimonis Pere Dezterroz i R. Dezterroz, sens dubte que avantpassats de Bernat Terroç i del seu pare, Pasqual Terroç.

13. El document el publica ALANYÀ ROIG, JOSEP, *Batea i el seu terme municipal*, vol. II, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona (1994), pàg. 454 a 456; i es troba a l'AHN, Batllia de Miravet, carpeta núm. 609, doc. núm. 63. Hem de dir que en aquest document apareix un comanador de Riba-roja com a senyor dominical de Berrús, separat del domini d'Ascó.

III. EL DRET PROPÍ QUE REGEIX A BERRÚS I RIBA-ROJA I EL CONFLICTE TERRITORIAL CATALANOARAGONÈS

Es coneix la general influència des de la darrerria del s. XII del dret de Lleida en tot el sector de les actuals comarques de Terra Alta i Ribera d'Ebre que va ser del domini de l'Orde del Temple, i Berrús i Riba-roja no en serien una excepció. La causa d'aquesta influència sembla trobar-se justament en el fet que la major part dels pobladors que s'instal·len a la zona amb els cavallers templers provenen de Lleida i el seu entorn, i amb ells duen el seu dret propi pel qual segueixen regint-se¹⁴.

D'altra banda, en aquell acte de 15 de setembre de 1290 Bernat Terroç i la seva esposa venen al Temple el seu feu de Berrús. En una de les últimes clàusules del document ambdós cònjuges, per a major garantia de la transmissió, fan renúncia general a tot possible benefici legal existent al seu favor i en particular dels que preveuen els Costums de Lleida (es fa remissió als beneficis dels *juri ypothecary et pignorum et Consuetudini Ilerdensi*)¹⁵.

La referència al dret de Lleida evidencia que els venedors s'hi regeixen, i això perquè els cònjuges Terroç són veïns de Vilalba, com els testimonis que intervenen en l'acte, Ramon Serrano i Guillem d'Artesa¹⁶. El dret lleidatà, com es confirmarà el 1323, és el propi de Vilalba i la Fatarella, llocs immediats i limítrofs amb els de Berrús i Riba-roja¹⁷; però també ho és de tota la Comanda d'Ascó¹⁸ segons s'acredita vers el 1300, i d'ella justament formen part Berrús i Riba-roja¹⁹.

14. Vegeu SERRANO: *La Pobla*, pàg. 109 a 115; *Els Costums*, pàg. 43 a 47; i SERRANO, *El conflicte*, pàg. 75 i s. A banda, cal senyalar que la pertinença a Aragó no és incompatible amb la pràctica d'un dret propi català; justament a la mateixa Comanda d'Ascó mentre es practica el dret de Lleida, els seus pobladors tenen la facultat d'acudir judicialment en segona instància a la Cúria reial de Saragossa com els reconeix el Temple el 1282 (AHN, Comanda d'Ascó, carpeta núm. 636, doc. núm. 12). I a tot això pot afegir-se el fet que el comterei Alfons I el Cast concedeix cartes de població a Orta (1165), Paüls (1168), i Batea i Algars (1181) atorgant els furs de Saragossa i també el dret d'acudir judicialment a la Cúria d'aquella ciutat aragonesa (SERRANO, *Els Costums*, pàg. 29 a 31, i nota 34).

15. Nota 12.

16. Membres de la família Terroç apareixen en l'acte de venda de Berrús de 1228 (nota 12). A banda, l'esmentat Ramon Serrano serà descendent dels germans Arnau i Ramon Serrano que figuren a la Carta de població de Vilalba de 1224; i recordem el més que probable parentiu entre Arnau de Pere Ramon que posseeix Berrús el 1215, i Ramon de Pere, un dels primers pobladors de Vilalba (nota 7). Vilalba i Berrús són termes immediats, i és evident la vinculació dels veïns d'aquella vila amb el terme de Berrús.

17. El dret consuetudinari de Lleida és compilat per escrit per primera vegada l'any 1228; un trasllat del text original fou publicat per LOS CERTALES DE VALDEAVELLANO, Pilar, *Costumbres de Lérida*, Facultad de Derecho de la Universidad de Barcelona (1946). I sobre la seva vigència a Vilalba i la Fatarella vegeu SERRANO, *La Pobla*, pàg. 115 i 116 i nota 240.

18. SERRANO DAURA, Josep, *La Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre)*, Institut d'Estudis Tarraconenses, Ramon Berenguer IV, Tarragona (1988), pàg. 72.

19. SERRANO, *La Pobla*, pàg. 33 i 34.

Tanmateix, centrant-nos a Berrús i Riba-roja: pel que fa al primer lloc sabem que en aquell moment, el 1290, no està poblat, i en principi no hi estarà fins a l'atorgament de la seva Carta de població l'any 1294 (exceptuats alguns pagesos que deuen treballar les seves terres); quant a Riba-roja, la seva població és majoritàriament sarraïna i observa el dret propi musulmà (la *Sunna*), però els cristians que s'hi instal·lin es regiran pel dret propi dels vassalls de la Comanda d'Ascó a la qual pertanyen²⁰.

En qualsevol cas, a la darrereria del s. XIII, davant les exigències de les institucions polítiques aragoneses que pretenen imposar el dret del seu Regne, a tots els dominis templers d'Ascó, Miravet i Orta, es produeixen moviments de reivindicació del seu dret propi que no és altre que un dret d'origen català integrat bàsicament per aquell dret de Lleida i els Usatges de Barcelona. I aquella inicial reivindicació jurídica dels aragonesos acaba tenint conseqüències polítiques perquè en funció del dret propi dels vassalls templers i de la seva mateixa procedència que en tots dos casos s'acrediten catalans, es resoldrà el contenciós territorial catalanoaragonès ben entrat el s. XIV a favor del Principat²¹.

Precisament el 1303 s'estableixen els límits territorials de la Batllia reial catalana de Tortosa, i el punt més occidental fronterer amb Aragó anava des del Perelló fins a Prat de Comte i el pas de barca de Flix (al límit amb la Batllia de Lleida); d'acord amb aquest traçat, bona part de l'actual Terra Alta i els llocs de Berrús i Riba-roja eren d'Aragó²².

En definitiva, aquestes dades i altres circumstàncies potser menors però significatives, com ara la pràctica d'una institució jurídica determinada (la fermança en actes de transmissió) o l'al·lusió als infançons, permeten afirmar que els llocs de Berrús i Riba-roja formen part del Regne d'Aragó.

I no és fins l'any 1347 quan en Corts de Barcelona, el rei Pere declara que els dominis aleshores hospitalers de Miravet i Ascó fins al riu Algars i l'Ebre amb Berrús i Riba-roja s'integren i han de contribuir a Catalunya²³.

20. Sobre la pervivència de l'ordenament jurídic propi que regeix la comunitat sarraïna instal·lada en diversos llocs de l'actual Ribera d'Ebre, vegeu SERRANO DAURA, J., *Notes sobre els moriscos als dominis de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem a la Ribera d'Ebre*, Quaderns d'Història Tarraconense, XII, Tarragona (1993), pàg. 10, 11, i 22 a 24.

21. SERRANO: *La Pobla*, pàg. 59 a 62; i *Els Costums*, pàg. 31 a 34. Afegim que els drets propis de comunitats com les nostres són incompatibles amb un ordenament jurídic general com són els Furs d'Aragó, promulgats el 1247 i que es concebeixen amb un caràcter d'exclusivitat; el mateix ordenament aragonès disposa que la seva primera font són els mateixos Furs, i que en segon terme s'ha d'acudir forçosament *ad naturalem sensum vel equitatem*, i després assenyalava que tots els oficials del Regne han de procedir segons els Furs sota pena de ser considerats com a reus d'un delicte de *lese maiestatis* (FORI ARAGONUM *von codex von Huesca* (1247) *his iur reform Philipps II* (1575), Topos, Vaduz -1979-, pàg. 17, 18 i 52).

22. SERRANO, *La Pobla*, pàg. 59 i 60.

23. SERRANO, *ob. cit.*, pàg. 129 a 131.

IV. CONCLUSIÓ

El document que presentem i que datem vers l'any 1133 juntament amb altres que citem del mateix any afectants a Orta, Batea i Algars, confirmen la presència cristiana aragonesa la primera meitat del s. XII al sector territorial que comprèn des de Berrús fins a Arnes (a l'antiga Comanda d'Orta) i fins al mateix riu Ebre. Zona que avui integra les comarques de Terra Alta i Ribera d'Ebre.

Ramon Berenguer IV no ho ignora quan reconquereix definitivament la zona, i no dubtem que almenys aleshores hom la considera aragonesa.

Per la nostra part, a partir d'uns fets determinats i de la pràctica d'una institució jurídica peculiarment aragonesa, com és la fiança de salvetat en contractes de compravenda, així com per l'al·lusió als infançons, no dubtem que la darrerria del s. XIII el sector de Berrús i Riba-roja formava part d'Aragó i segueix a la primeria del XIV, d'acord amb la divisió territorial senyalada de 1303, entre les Batllies reials de Tortosa i de Lleida.

APÈNDIX

I

(1133 -?-), maig, 13.

El cònsol Llop Díaz i la seva esposa Heldonza penyoren la vila i termes de Ribarroja, amb els seus rústics pobladors, llurs pertinences i els drets que els pertoqueu, per 400 morabatins a Guillem d'Estela, la seva esposa Jordana i els seus fills (*).

(*) *AHN, Comanda de Villalba, carpeta 690, doc. núm. 15.*

Sub nomine Sancte et Individue Trinitatis, Patris et Filii et Sp(i)ritus Sancti, amen. Ego, consul Lupus, una cum coniuge mea, comitissa Heldonza, nullo cogentis imperio nec suadentis articulo, sed propria atque spontanea voluntate, inpignoramus vobis, domino Guillelmo del Estela, et ad vestra mulier, domina Iordana, et filiis vestris, ipsa villa ut vocitant Ribaroia, cum suis rusticis et cum omnis pertinentiis illius ville inter et (...)ris, cum facendera et cum botillas et cum omne servicio quod pertinet ipsius ville, quod facere solent consuli Lupi, facere faciant vobis, Guillelmo Stele, precio CCCC morabatinos bonos derecheros per dare et per prendere, ut ab isto die vel in antea possideatis vos dominus Guille(l)mus de l'Estela, et uxor vestra, domina Iordana, et filiis vestris ipsa villa supra scripta inpignoramento usque redeant vobis vestros morabatinos, absque mala voce.

Et de hoc factum vel affirmatum sunt fideiussores Sanz Diaz, frater consuli, et Garcia Bermudez et Petro Fortunione de Roiola et Enego Oreia de Antelena.

Et si nullus homo fecerit contraria illius ville quod vocitant Ribaroia ad dominus Guillelmus de Estella, sit anatema et vadat in inferno inferiori cum Iuda traditore et cum ceteris demoniis.

Et de hoc factum sunt testes: Didago Diaz de Velascori et Petro Zamora et Enego Fortuniones, et Lop de Fogana et etiam Garcia Tazon et Petro Semenez de Alesanco, et domino Galindo et Sancio Acenarez et Garcia Lopez de Tortillas, et Martino Sanz de Iardero et Petro Vlasquez; et omne Curie consuli sunt testes. (...) Garcia Pitella et Garcia Sanz et Ferragut, et Petro Garcez et alios alchaldes, Garcia Salvadorez et Pardo et omne consilium naiera, tam viris quam mulieribus, quid de oculis vidimus et de aures audivimus hic ad roborandam cartulam ipsam tibi tradimus.

Terci idus in mense maio.

II

1215, setembre, 18.

Els cònjuges Arnau de Pere Ramon i la seva esposa Loreta venen la seva heretat de Berrús a Bernat de Todela, la seva esposa i els seus, per 40 sous jaquesos (*).

(*) *AHN, Comanda de Vilalba, carpeta núm. 690, doc. núm. 16.*

Notum sit cunctis quod ego, Arnaldus d'en Pere Ramon, et uxor mea, Loreta, per nos et per nostros, vendimus vobis, Bernardo de Todela, et uxori vestre et vestris omnique vestre proienie vel cui volueritis ordinare, verbo vel scripto, unam hereditatem quam habemus in termino de Boruç videlicet chasas e chasals, et ortos et ortals, et hermum et populatum quantum ad ipsam hereditatem pertinet, pro XL solidos iachensium, quos omnes a vobis habuimus et recepimus et vestri pacati bene fuimus nostre voluntati. Et abet affrontaciones iamdictam nostram hereditatem, affrontat in terminos de Miquinença et de Ribarubea, et de alia parte affrontat in termino de Batca et de Nonasp. Quantum his omnibus affrontacionibus includunt et isti termini ambiunt, sic vendicio vobis et vestris iamdictam honorem per iamdictum precium, de celum usque in abissum, cum exiis et regressiis et omnibus suis melioramentis et suis pertinenciis, per omnia loca ut ab die in antea abatis, teneatis, possideatis, explectetis eam vos et vestri et quos volueritis imperpetuum, libere et quiete, per vendere et impignorare et alienare et per omnes voluntates vestras facere per secula cuncta, a me, salvo iure senioratico et sic de nostro possessione et iure hac dominio predicta honore omnino eicio et abstrao et incontinenti cum hac presenti carta in vestrum posse et ius hac dominium et in tenedone hac possessionem vestram eam mitimus et tradimus, et ut melius abemus et abere debemus, et ut melius dici vel inteligi potest vestro bono profectum et vestrorum, et sine aliquo vinculo et retentu nostri et nostrorum, ad omnes vestras voluntates ut dictum est faciendas. Et decetero convenimus vobis et vestris facere bona et legale garentia contra cunctas personas, excepta potestate terre; et pro maiori vestra securitate, donamus vobis et vestris firmanciam salvetatis per bonam consuetudinem istius terre Raimundo Mox, qui manet in turribus, qui vobis et vestris faciat abere et tenere in sana pace iamdictam nostram honorem, sicut superius iamdictam est.

Ego autem iamdictus Raimundus Mox, hanc firmanciam liberetur ago et concedo vobis, dictis emptoribus, ut predictum est. Et ego, Loreta, uxor dicti Arnaldus d'en Pere Ramon, libereter, laudo et concedo ista vendicione sine vinculo de virum meum et de omnibus hominibus, sic Deus me adiuvet et istam + sancta IIII Evangelia.

Quod est actum XIII kalendas octobris, anno ab Incarnacione Domini M CC XV.

Sig+num Arnaldi d'en Pere Ramon. Sig+num Loreta, uxor eius. Sig+num Raimundi Mox, fideiussoris ad salvandum; qui hoc firmamus et firmare testes rogamus: Sig+num Guillermi Garçila. Sig+num Bernadi de Balager, fil d'en Pere de Balager; hii sunt testes.

Dominicus, presbiter, scripsit et hoc sig+num fecit.